

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-37>

УДК 339.920:061.1

Олена МОТУЗКА

Національна академія статистики, обліку та аудиту

<https://orcid.org/0000-0001-9028-6994>

e-mail: ommotuzka@nasoa.edu.ua

Галина СКИБА

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-3521-4140>

НАПРЯМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

У статті виділено важливість активного розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, при цьому із ціллю виходу та посилення конкурентних позицій вітчизняних виробників на європейських ринках і одночасного зменшення імпортозалежності національної економіки від європейських виробників. Ідентифіковано позитивні наслідки створення інтеграційних платформ для розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Доведено вагомe значення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі з європейськими країнами та перелічено очікувані результати і негативні зміни, що можуть виникати при поглибленні євроінтеграційних торговельних відносин. Отримані висновки визначили інструментарій, реалізація якого дозволяє забезпечити досягнення очікуваних результатів при розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Наголошено на важливості розроблення Стратегії розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС та виділено сукупність цільових орієнтирів, яких необхідно дотримуватися при їх реалізації.

Ключові слова: зовнішня торгівля, зовнішньоекономічні зв'язки, зона вільної торгівлі, євроінтеграція.

Olena MOTUZKA

National Academy of Statistics, Accounting and Audit

Halyna SKYBA

Khmelnytskyi National University

DIRECTIONS AND TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF UKRAINE'S FOREIGN TRADE WITH EU COUNTRIES

The article highlights the importance of the active development of Ukraine's foreign trade with EU countries, with the aim of exiting and strengthening competitive positions in European markets and simultaneously reducing import dependence on European manufacturers. The purpose of the article is the scientific substantiation of the theoretical-methodical and applied foundations of the development of Ukraine's foreign trade with the EU countries, which will take into account a wide list of directions and instruments by which trade activity will be regulated and its promotion to foreign markets. The positive consequences of the creation of platforms for the development of Ukraine's foreign trade with EU countries have been identified. The weighty importance of the deepened and comprehensive free trade zone with European countries is proven and the expected results and negative changes that may occur in the deepening of European integration trade relations are listed. It is obvious that Ukraine, being in the current conditions, needs quick solutions, but looking at the expected post-war recovery, the issue of choosing directions and tools for the development of foreign trade with EU countries will be of critical importance. The obtained conclusions defined the toolkit, the implementation of which will ensure the achievement of the expected results in the development of Ukraine's foreign trade with the EU countries. The importance of developing the Strategy for the development of Ukraine's foreign trade with EU countries is emphasized and a set of target guidelines that must be followed in their implementation is highlighted. Important characteristics of the development of foreign trade relations are the institutional readiness of the national economy to adapt to globalization changes, to overcome hybrid threats, to strengthen competitive positions, which collectively forms the ability of domestic businesses to enter foreign markets, attract the necessary foreign financing of progressive projects, gain access to new technologies, etc.

Key words: foreign trade, foreign economic relations, free trade zone, European integration.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Тенденція стрімкого зростання торгівлі у світовій економіці ставить нові виклики перед економіками країн, які недостатньо здатні сформувати та ефективно використовувати експортний потенціал. Серед їх головних завдань найбільш актуальним є вирішення проблеми пошуку нових форм участі у зовнішньоекономічних зв'язках. Усе це стосується й України, де розвиток зовнішньоторговельних відносин є актуальною темою для підвищення диверсифікації та конкурентоспроможності національного господарства.

Пріоритетним напрямом зовнішньоекономічної діяльності вітчизняного бізнесу є подальший розвиток економічного та торговельного співробітництва з країнами ЄС. В контексті Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС основним завданням двостороннього переговорного процесу є підготовка та реалізація Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. За економічним значенням ця угода певною мірою важливіша для України, ніж європейських країн, які володіють потужним експортним потенціалом.

Розширення доступу вітчизняного бізнесу до зовнішніх ринків ЄС компенсує негативні наслідки різкого зниження внутрішньої купівельної спроможності, а в майбутньому й розширення експорту. Безперечно, що українська продукція на європейському ринку може стати одним із ключових драйверів зростання ділової активності вітчизняних виробників та забезпечуватиме зростання ВВП країни. У підсумку задля виходу та укріплення на європейському ринку потребується врегулювати напрями та інструментарій, що враховуватиме підтримку та забезпечення постійності у такому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Соціально-економічне функціонування та постійне зростання країни залежить від багатьох тенденцій, у яких враховуються технологічні, інвестиційні, політичні, просторово-територіальні та інші аспекти. Вирішальне значення у забезпеченні необхідного темпу зростання економіки відіграє торгівля, функції якої передбачають об'єднання та досягнення інтересів бізнесу, населення, держави. Через торговельні відносини виробники здатні розвинути ділову активність, компенсувати сировинні витрати та досягнути необхідного рівня прибутковості. Торговельні підприємства завдяки налагодженню логістичних, комунікаційних та інших відносин задовольняють інтереси споживачів та отримують винагороду для підтримання достатнього рівня функціонування. Вагомість таких тенденцій посилює зростання ділової активності вітчизняного бізнесу поза межами економіки країни, адже результатами такої діяльності стає отримання валютної виручки, а також зростають можливості залучення інших важливих ресурсів.

Означені тенденції є об'єктами багатьох наукових досліджень, у яких вивчаються як умови налагодження і розвитку внутрішньої торгівлі, так і характеристики впровадження прогресивних технологій у забезпеченні очікуваних результатів. Варто виділити результати наукових напрацювань Г. Артамова [1, с. 283-295], А. Балежентіс [2], Т. Булах, О.Іващенко, Л. Плахотнікова [3, с. 59-68], Т. Васильців, Р. Лупак, В. Волошин, О. Кліпкова, Н. Міценко, І. Міщук [4, с. 32-51; 14, с. 320-330], Н. Дуляба, В. Далик [5], М. Куницька-Іляш, Я. Березівський [6, с. 70-76], Ю. Перегуда [7, с. 111-117], М. Ремінський, К. Петренко [8], І. Шумлянська [9, с. 229-233], Л. Ярош-Дмитренко [10, с. 48-52], О. Баженова [11], О. Іляш, О. Трофименко, І. Драган [12, с. 94-116], В. Сабадаш [13, с. 79-89] та інших. Не дивлячись на широту та обґрунтованість вже здійснених досліджень доречно виділити необхідність постійного удосконалення інструментарію розвитку зовнішньої торгівлі. Результати подальших наукових праць повинні акцентуватися саме на таких завданнях та дозволяти сформулювати достатні пропозиції прикладного їх впровадження. Очевидно, що Україна перебуваючи у теперішніх умовах потребує швидких рішень, але дивлячись на очікуване повоєнне відновлення, питання вибору напрямів та інструментів розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС матиме критичне значення.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Зовнішня торгівля з ЄС все більше здійснює вагомий вплив на економіку України, яка за багатьма товарами стала критично залежна від європейських поставок і цьому є багато причин. Висока імпортозалежність спостерігалась й до гібридного та воєнного протистояння нашої країни, але набрала критичного впливу в теперішній час. За таких умов досить складно спрогнозувати зовнішньоторговельні тенденції, зокрема скоротивши імпорт та одночасно збільшуючи експорт вітчизняної продукції. Попри це в країні повинні розроблятися різні припущення для вирішення таких завдань та існувати базовий набір напрямів і інструментів розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС.

Формулювання цілей статті

Метою статті є наукове обґрунтування теоретико-методичних та прикладних засад розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС, які враховують широкий перелік напрямів та інструментів за якими відбуватиметься регулювання торговельної діяльності та стимулювання її масштабування на зовнішні ринки.

Виклад основного матеріалу

Для будь-якої країни необхідною частиною зовнішньої стратегії, а також умовою вирішення основних завдань розвитку є реалізація національної геоекономічної політики, пов'язаної з низкою міжнародних економічних об'єднань і процесом кооперації та інтеграції. Для України визначення векторів міжнародної економічної інтеграції стало найактуальнішим питанням розвитку держави після здобуття незалежності.

Розташована в самому центрі Європи, на головній осі Захід-Схід і як ключова країна Дунаю, Україна мала вирішити дилему визначення оптимального співвідношення двох напрямків інтеграції – використання простору ЄС, його історичні, культурні та інші аспекти побудови ринкових відносин. Таким чином, у визначенні чіткого та послідовного курсу стратегічного розвитку України суттєво виявляється парадоксальний і небезпечний дисбаланс зовнішніх факторів. Йдеться про розрив між прозахідною зовнішньою політикою країни, військово-стратегічною орієнтацією та її жорсткою та переважно односторонньою економічною залежністю від сусідів. При цьому основним завданням країни при

підписанні угод з інтеграційними структурами є максимізація національних позицій та інтересів, збереження або покращення існуючих економічних і торговельних відносин.

Проте, незважаючи на ухвалення важливих програм та документів, пов'язаних із процесом євроінтеграції, в Україні не створено реальних передумов не лише для вступу нашої країни до ЄС, а й для визнання її «афілійованим» членом. Наразі Україною не досягнуто показників, визначених Маастрихтською угодою для країн-кандидатів, а саме: стабільність національної валюти; знизити рівень інфляції до 2,0 % річних; дефіцит бюджету – до 3,0 % відносно ВВП; сума ВВП на душу населення – від 10 тис. дол. США.

Багато в чому це було зумовлено економічною та військово-політичною кризою. У відповідь на євроінтеграційні прагнення нашої країни, ЄС запропонував створити не класичну зону вільної торгівлі, а всеохоплюючу зону вільної торгівлі. На відміну від класичної зони вільної торгівлі, яка передбачала створення злиття двох або більше митних територій з метою усунення тарифних обмежень на великі обсяги торгівлі всередині територій, широка та всеохоплююча зона вільної торгівлі включає не лише торгівлю товарами, а й послугами, капіталом і робочою силою.

Підписання угод у формі всеохоплюючої зони вільної торгівлі врахувало низку конкретних положень, пов'язаних із: широкою лібералізацією торгівлі товарами та послугами, які суттєво відрізняються від положень у відповідних угодах Світової організації торгівлі; лібералізацію режимів іноземного інвестування; лібералізацію режиму державних закупівель; запровадження нових правил щодо кількох аспектів конкурентної політики, включаючи державну підтримку; застосування більш жорстких заходів захисту прав інтелектуальної власності; запровадження загальних екологічних норм, стандартів тощо.

Створення широкомасштабної та всеосяжної зони вільної торгівлі має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні наслідки створення такої платформи для розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС варто розглядати:

- покращення доступу України до товарів, послуг, капіталу та технологій розширеного ринку ЄС;
- покращення умов експорту української продукції в контексті досягнення цінових переваг шляхом скасування ввізного мита;
- переоснащення та модернізація національних підприємств особливо критичних галузей економіки;
- збільшення обсягів інвестування державами-членами ЄС в економіку України, у тому числі шляхом створення спільних виробничоінтегрованих підприємств;
- збільшення двостороннього товарообігу та збільшення валютних надходжень;
- підвищення ефективності розподілу трудових ресурсів;
- розширення асортименту товарів і послуг на внутрішньому та зовнішніх ринках;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції в рамках застосування нових стандартів;
- гармонізація митних процедур та підвищення ефективності роботи митних органів у контексті сприяння зовнішньої торгівлі;
- створення гармонізованого правового поля для забезпечення діяльності суб'єктів господарських відносин шляхом застосування законодавства України, що наближено до права ЄС;
- впровадження європейських стандартів здатне допомогти запровадити механізми боротьби з ухиленням від сплати податків та шахрайством.

В контексті таких тенденцій в економіці України можна досягнути важливих змін інституціонального та структурного значення, зокрема йдеться про наступне:

- зменшиться частка тіньової економіки та потік контрабандних товарів, що оподатковуються акцизним податком;
- розширяться сфери діяльності Експортно-імпортного агентства, зокрема така державна інституція стане ефективним посередником між експортером і національним урядом, надаючи експортні гарантії, страхування, кредити, технічну допомогу для усунення економічних і політичних ризиків при продажу товарів на закордонному ринку;
- покращиться стимулювання конкуренції для розвитку та обмеження монополій;
- покращиться доступу до якісного імпортного критичного важливого обладнання, насіння чи іншої продукції (технологій);
- наша країна зможе виконувати функції важливого економічного і торговельного моста, згодом основою для розвитку взаємовигідних відносин між ЄС та учасниками нових інтеграційних проєктів на післявоєнному просторі.

Попри позитивні наслідки, варто виділити й негативні, що спричинить поглиблення всеохоплюючої зони вільної торгівлі:

- необхідність залучення значних фінансових ресурсів для забезпечення адаптації та впровадження нового законодавства;
- збільшення фінансових витрат виробників, пов'язаних з високими стандартами виробництва та якості, зокрема результатом посилення конкуренції стане витіснення з ринку виробників малого та середнього бізнесу;

- посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку України;
- негативні тенденції у окремих галузях внутрішнього ринку України через низький рівень конкуренції;
- збільшення від'ємного сальдо у двосторонній торгівлі України через зниження структури експорту, що пов'язане з переорієнтацією національних експортерів готової продукції на експорт сировини та напівфабрикатів;
- відсутність вітчизняної продукції на внутрішньому ринку через перехід виробників на експорт;
- посилення залежності внутрішнього ринку від продукції, імпортованої з ЄС;
- необхідність модернізації виробництва до стандартів ЄС у стислі терміни і це вимагає великих витрат як для державного бюджету, так і для малого та середнього підприємництва;
- можливість інших країн обкладати товари з України бар'єрним податком;
- припинення коопераційних зв'язків з іншими країнами у високотехнологічних галузях (космос, авіабудування), агропромислову комплексі та інших галузях;
- обмеження можливостей захисту «зароджуваних» секторів економіки, які ще не досягли належної конкурентоспроможності та потребують державної підтримки;
- лібералізація торгівлі промисловими та сільськогосподарськими товарами: скасування або суттєве зниження імпорتنних мит на понад 95,0 % тарифних груп, а також скасування експортних мит на сировину;
- подальше розширення ринку «секонд-хенду» і це призведе до занепаду вітчизняної легкої промисловості, особливо малого та середнього бізнесу.

Водночас довгострокова імплементація поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі матиме більше негативних, ніж позитивних наслідків для української економіки. Інша справа, що для окремих українських виробників наслідки дії поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі будуть різними. Ті з них, які зараз конкурують у європейському масштабі, отримають вигоду від збільшення прибутку завдяки розширенню ринку збуту.

У довгостроковій перспективі необхідно враховувати фактори, які впливають лише після певного періоду адаптації. Перш за все, це: загальне зниження середньозважених митних ставок у країнах ЄС; уніфікація митних та інших торговельних процедур, що призведе до скорочення українського експорту на ранній стадії (фактично, поки експортери не адаптуються до нових умов) і, отже, вплине на розвиток торгівлі.

Для подолання проблем, які заважають ЄС, необхідно розуміти, що європейську інтеграцію, як головний рушій внутрішньої та зовнішньої політики України, перш за все, як прагнення жити в просторі європейських цінностей, і тільки потім – інституційне членство в ЄС. Україна має прагнути максимізувати свій експортний потенціал, а також своє географічне та економічне положення. Водночас наявність спільного кордону протяжністю 1,4 тис. км з ЄС і 500 млн потенційних споживачів на ринку ЄС відкриває багато можливостей для розвитку торгівлі та транзитної інфраструктури України, збільшення експорту продукції до ЄС і розвитку транскордонних торговельних систем, до прикладу прикордонної торгівлі.

Торгівля між Україною та країнами ЄС щороку поживається завдяки позитивній динаміці змін у двосторонніх відносинах між нашою країною та європейською спільнотою. Звичайно, процес виходу та завоювання ніші на європейському ринку досить складний і вітчизняним виробникам потрібно не лише вдосконалити свою продукцію, щоб бути конкурентоспроможними, а й завоювати довіру європейського споживача.

Україна є стратегічним зовнішньоторговельним партнером ЄС, зокрема входить до 10 найбільших постачальників сільськогосподарської продукції до Європейського співтовариства. При цьому Україна традиційно посідає перше місце в ЄС, займаючи провідну роль на ринках пшениці – 35,0 % загального імпорту ЄС, кукурудзи – 66,0 %, ячменю – 75,0 %, вівса – 71,0 %. Втім імпортозалежність нашої економіки за окремими товарами сягає максимального значення і це стосується здебільшого товарів з високим рівнем технологічності та інноваційності, а також значної кількості товарів побудованого призначення.

Головним завданням Стратегії розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС є формування в українському суспільстві свідомої підтримки вступу країни до ЄС, її інтеграції в європейський економічний, культурний і політичний простір і водночас здійснення політичних реформ, отримання більше свободи, досягнення демократії та справедливості, утворення прозорого і процвітаючого суспільства.

Передбачається, що реалізація Стратегії розвитку зовнішньої торгівлі з країнами ЄС здійснюватиметься спільними зусиллями державних органів, органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства та підприємств за кошти та в межах розподілу планових бюджетних асигнувань центральним органам виконавчої влади, а також інших державних органів у відповідності їхніх завдань та функцій, а також інших джерел, не заборонених законом. Для реалізації Стратегії використовуються фінансові ресурси міжнародних та українських бізнес-структур, громадських організацій, фондів, а також можуть бути залучені інші джерела.

Головним завданням Стратегії є утвердження в українському суспільстві свідомої підтримки вступу нашої країни до ЄС, інтеграції в європейський економічний, культурний і політичний простір, а також

здійснення процесу внутрішніх реформ і трансформацій для розвитку вільного, процвітаючого, демократичного та прозорого суспільства, заснованого на основних правах і свободах людини, а також на принципах недискримінації та гендерної рівності, ринкової економіки, підзвітності та відкритості системи державного регулювання ринкових відносин.

Запропоноване розроблення та реалізація Стратегії розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС передбачає вирішення певних цілей, які наведено на рис. 1.

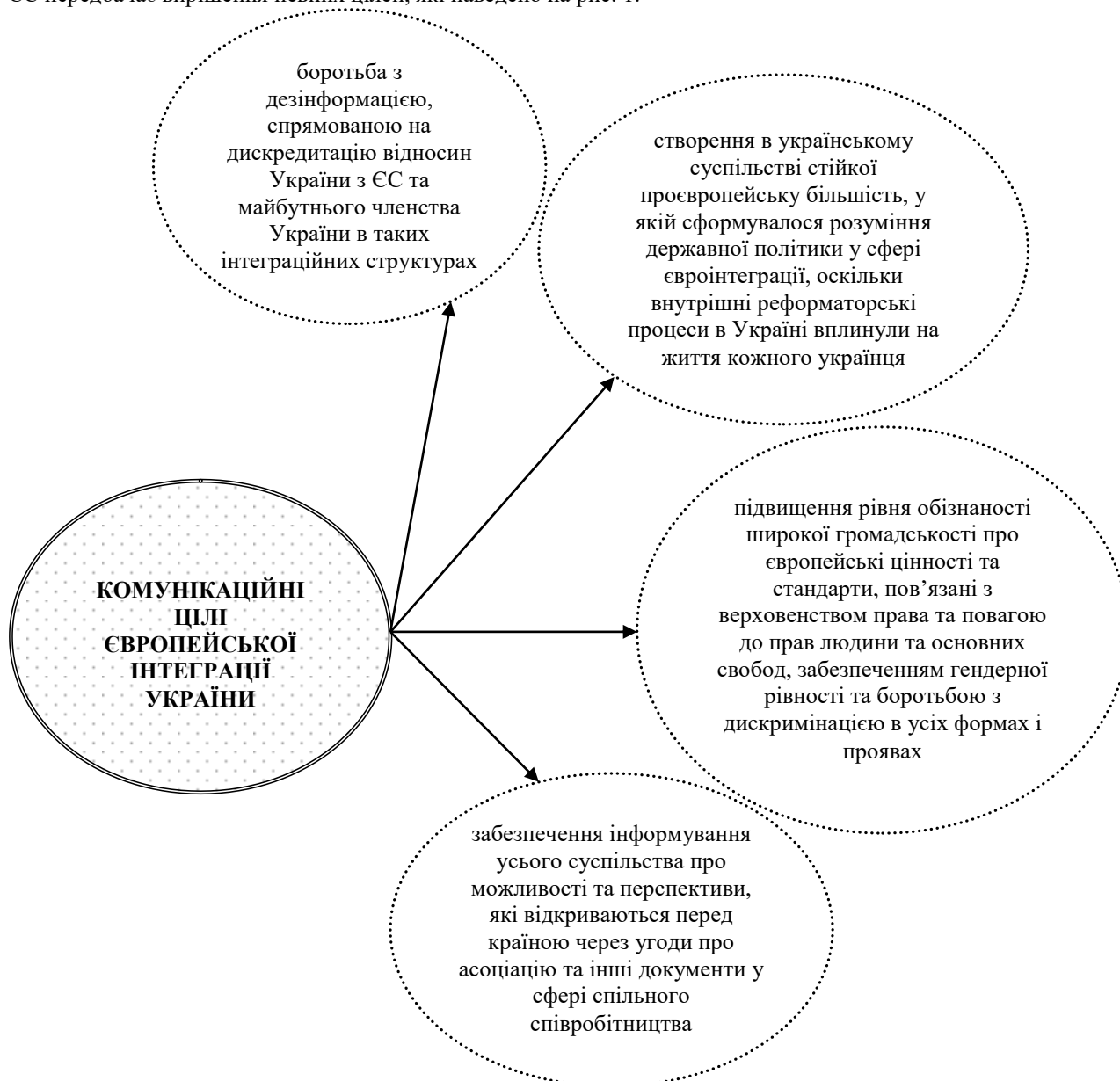

Рис. 1. Комунікаційні цілі покращення зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС

Очікуваним результатом реалізації Стратегії є забезпечення свідомої підтримки українським народом процесу євроінтеграції як можливості здійснення реформ і перетворень у державі, забезпечення політичної стабільності та розвитку демократії, поваги до верховенства права, а також поваги до прав людини та основних свобод, гендерної рівності та недискримінації та імплементації в Україні відповідних соціальних стандартів державами-членами ЄС, підвищення рівня суспільної підтримки стратегічної мети нашої країни – її членство в ЄС. Тому на шляху євроінтеграції перед Україною постають як перспективи, так і певні складні завдання, вирішення яких має бути закладено в євроінтеграційну стратегію країни.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Для досягнення Україною кращих результатів в зовнішній торгівлі з країнами ЄС важливе місце відіграє конкурентоспроможність вітчизняної продукції і забезпечення необхідного її рівня потребує змінити низку підходів до організації насамперед виробничих та торговельних процесів, а також передбачити покращення інвестиційної, техніко-технологічної та інших напрямів господарської діяльності.

Важливими характеристиками розвитку зовнішньоторговельних відносин є інституціональна готовність національної економіки адаптуватися до глобалізаційних змін, долати гібридні загрози, зміцнювати конкурентні позиції, що в сукупності формує у вітчизняного бізнесу здатність виходити на зовнішні ринки, залучати необхідне іноземне фінансування прогресивних проєктів, отримувати доступ до нових технологій та інше.

Подальші наукові дослідження варто сконцентрувати стосовно розроблення та реалізації державної політики, що забезпечуватиме інституційну підтримку вітчизняних виробників при виході на зовнішні ринки, а також достатні стимули активно займатися зовнішньої торгівлею з ціллю посилення експортного потенціалу та накопичення валютних надходжень.

Література

1. Артамова Г. Зовнішня торгівля України та ЄС: можливості та виклики. Журнал європейської економіки. 2019. Том 18. № 3(70). С. 283-295.
2. Балежентіс А. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. Міжнародна економічна політика. 2018. № 1 (28). URL : http://iepjournals.com/journals/28/2018_2_Basentius_Yatsenko.pdf.
3. Булах Т. М., Івашенко О. А., Плахотнікова Л. О. Аналіз стану та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2019. № 1-2 (60-61). С. 59-68.
4. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Волошин В. І. Стратегічні імперативи державної політики протидії гібридним загрозам і забезпечення економічної безпеки України. Економіка України, 2021. № 2. С. 32-51.
5. Дуляба Н. І., Далик В. П. Розвиток зовнішньої торгівлі України в умовах глобальної нестабільності. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8358>.
6. Куницька-Іляш М. В., Березівський Я. П. Стратегічні імперативи формування організаційно-економічного механізму державної політики зміцнення фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей національної економіки України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2023. № 36. С. 70-76.
7. Перегуда Ю. Вдосконалення європейського вектора зовнішньоекономічної політики України: напрями та перспективи. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2021. № 30. С. 111-117.
8. Ремінський М. М., Петренко К. В. Динаміка та розвиток зовнішньоторговельних відносин Україна-ЄС в процесі євроінтеграції України. Актуальні проблеми економіки та управління. 2020. № 14. URL : <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205845>.
9. Шумлянська І. А. Трансформації структури зовнішньої торгівлі України в контексті дії зони вільної торгівлі з ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. Вип. 30. С. 229-233.
10. Ярош-Дмитренко Л. О. Зовнішньоторговельні відносини України з країнами Євросоюзу у контексті інтеграції до європейського економічного простору. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. Вип. 25(1). С. 48-52.
11. Bazhenova O. The impact of the EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area on the Ukrainian industrial sector. Democracy House. 2019. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15250.pdf>.
12. Pyash O., Lupak R., Vasylytsiv T., Trofymenko O., Dzhadan I. Modelling of the Dependencies of Industrial Development on Marketing Efficiency, Innovation and Technological Activity Indicators. Ekonomika. 2021. Vol. 100(1). P. 94-116.
13. Sabadash V. V., Stauvermann P. J., Peleshchenko R. O. Competitiveness of Ukrainian Companies in Foreign Markets: New Challenges and Opportunities. Механізм регулювання економіки. 2019. № 1. С. 79-89.
14. Vasylytsiv T. G., Klipkova O. I., Lupak R. L., Mitsenko N. H., Mishchuk I. P. Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of stateregulation. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2019. № 4(31). P. 320-330.

References

1. Artamova, H. (2019). Foreign trade of Ukraine and the EU: opportunities and challenges. Journal of European Economy. Vol. 18. no. 3(70). P. 283-295.
2. Balezhtentis, A. (2018). Asymmetries of trade integration of Ukraine and the EU. International economic policy. no. 1 (28). URL : http://iepjournals.com/journals/28/2018_2_Basentius_Yatsenko.pdf.
3. Bulak, T. M., Ivashchenko, O. A., Plahotnikova, L. O. (2019). Analysis of the state and development trends of Ukraine's foreign trade with EU countries. Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing. no. 1-2 (60-61). P. 59-68.
4. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Voloshyn, V. I. (2021). Strategic imperatives of the state policy of countering hybrid threats and ensuring the economic security of Ukraine. Economy of Ukraine. no. 2. P. 32-51.
5. Dulyaba, N. I., Dalyk, V. P. (2020). Development of Ukraine's foreign trade in conditions of global instability. Efficient economy. no. 11. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8358>.
6. Kunitska-Pyash, M. V., Berezivskyi, Y. P. (2023). Strategic imperatives of forming the organizational and economic mechanism of the state policy of strengthening the financial and economic security of priority sectors of the national economy of Ukraine. Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. no. 36. P. 70-76.
7. Pereguda, Yu. (2021). Improvement of the European vector of Ukraine's foreign economic policy: directions and prospects. Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. no. 30. P. 111-117.

-
8. Reminskyi, M. M., Petrenko, K. V. (2020). Dynamics and development of foreign trade relations Ukraine-EU in the process of European integration of Ukraine. Actual problems of economy and management. no. 14. URL : <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205845>.
 9. Shumlyanska, I. A. (2020). Transformations of the structure of foreign trade of Ukraine in the context of the operation of the free trade zone with the EU. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Issue 30. P. 229-233.
 10. Yarosh-Dmytrenko, L. O. (2017). Foreign trade relations of Ukraine with the countries of the European Union in the context of integration into the European economic space. Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Issue 25(1). P. 48-52.
 11. Bazhenova, O. (2019). The impact of the EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area on the Ukrainian industrial sector. Democracy House. URL : <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15250.pdf>.
 12. Ilyash, O., Lupak, R., Vasylytsiv, T., Trofymenko, O., Dzhadan, I. (2021). Modelling of the Dependencies of Industrial Development on Marketing Efficiency, Innovation and Technological Activity Indicators. Ekonomika. Vol. 100(1). P. 94-116.
 13. Sabadash, V. V., Stauvermann, P. J., Peleshchenko, R. O. (2019). Competitiveness of Ukrainian Companies in Foreign Markets: New Challenges and Opportunities. Mechanism of economic regulation. no. 1. P. 79-89.
 14. Vasylytsiv, T. G., Klipkova, O. I., Lupak, R. L., Mitsenko, N. H., Mishchuk, I. P. (2019). Monetary and financial policy of Ukraine: theoretical-empirical connections and priorities of stateregulation. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. no 4(31). P. 320-330.